

Erew Rosj Hasjana 24-09-2014

Het afgelopen jaar was een gespannen en roerig jaar. We weten het inmiddels maar al te goed: de Bezetting van de Krim, de oorlog in de Oekraïne, tussen Rusland, de Oekraïners en de pro Russische separatisten. Het neerschieten met die desastreuze gevolgen voor de passagiers en bemanning van het Maleisische toestel. De oorlog tussen Hamas en Israel in Gaza, door de continue uitlokkende raketbeschietingen op Israel, de moord op de drie Israelische tieners en de moord op de Palestijnse jongen, de antisemitische reacties in de wereld, en niet in de laatste plaats in ons land hier. Verhoogde alertheid en angst voor aanslagen, politie zichtbaar aanwezig voor onze veiligheid. De centrale overheid trekt nu eindelijk meer geld uit en neemt zijn eigen verantwoordelijkheid voor de bescherming van onze gebouwen, vanwege de dreiging van terugkerende Syriegangers, geradicaliseerde jongeren, IS en het feit, zoals de Koning ook in de troonrede aangaf, dat de haat die in Syrië en Irak is, niet naar onze straten hier mag komen. IS een nieuw soort barbaren, die met de grofste vormen van onmenselijkheid proberen een kalifaat in de wereld te vestigen, en het westen te ondermijnen. Er heerst ook angst voor de toekomst

Niet echt positieve gedachten en ontwikkelingen in de wereld om op terug te kijken nu op erew Rosj Hasjana, een feestdag. En toch we gaan weer een nieuw jaar tegemoet, 5775, met nieuwe kansen en uitdagingen en we hopen op verandering in positieve zin, zodat het appeltje met honing echt zoet is straks, als we vooruit kijken en niet achterom blijven kijken.

Ik neem u nog kort mee naar het begin van de mensheid die volgens de traditie 5775 jaar, geleden begon.

Ha'artez hajeta tohoe wawohoe, de aarde was woest en chaotisch of zo u wilt: chaos, ongeorganiseerd, had geen systeem. Die chaos was een duisternis, die er al was nog voordat God begon met Zijn schepping. Er was al duisternis, *chosjech*, uit die *chosjech* werd het licht gevormd, *lehawdiel*, dat het onderscheid maakte tussen de chaos en het systeem, tussen *tohoe wawohoe* en de Schepping. Misschien is het scheppingsverhaal zoals wij dat ieder jaar weer lezen met Simchat Tora, en de manier van de schepping van onze wereld zoals we dat met Rosj Hasjana herinneren, vieren niet letterlijk zo als het in Beresjiet staat. Maar daar gaat het ook niet om, het gaat om de boodschap die de schepping ons meegeeft zodat wij er iets mee kunnen doen. Die boodschap is in feite in één woord samen te vatten: *lehawdiel*: onderscheid maken, en dat is precies wat de mens kan en de dierenwereld niet. Wij hebben een intelligente geest gekregen, om juist het onderscheid te kunnen maken, omdat we zoals er staat: geschapen werden naar Gods beeld. De Schepper, of als u het minder figuratief wilt noemen: het scheppingsproces, maakte het onderscheid tussen duisternis en licht, tussen chaos en orde, tussen het terugvallen in chaos of het voortgaan in ontwikkeling.

Maar dat ging niet automatisch, want er was tegenwerking van die duisternis en de woeste wateren, die maar ongecontroleerd deden wat ze wilden. 'Laat er licht zijn', en er kwam licht, en dat licht was goed: *waja'ar Elohiem et ha-or: kie tov, wajawdeel Elohiem ben haor oeween hachosjech*, God zag dat het licht goed was. Hij scheidde dat licht van de duisternis, maar de duisternis, die al bestond noemde Hij niet '*kie tov*'.

De duisternis werd niet geschapen *ex nihilo*, vanuit het niets, maar de duisternis is kennelijk van nature aanwezig. Als wij niets doen, is de basis de duisternis waar alles naar terug kan vallen, als wij tenminste niets doen, om die duisternis te bestrijden. Schepping houdt daarmee in: de strijd tegen die altijdaanwezige chaotische duisternis. Door de geschapen Schepper te zijn proberen wij steeds weer dat licht terug te krijgen.

Uiteindelijk kreeg alles zijn eigen plek en het werd steeds overzichtelijker. De schepping bereikte zijn voltooiing. Die kroon op de schepping was de mensheid. De mens werd naar Gods evenbeeld geschapen, *betselem Elohiem bara oto*, maar niet helemaal, want de mens had nog geen idee wat goed en kwaad was, en had niet zoals zijn Schepper het eeuwige leven. Hij moest de leiding overnemen van de Schepper. Wat we lezen als de basis van het begin van de menselijke beschaving is een soort groeimodel. Van complete chaos, waar geen leven mogelijk was, naar een hoogwaardig menselijk bestaan, met een systeem. Een systeem dat de mensen zelf moeten bewaken, zonder dat het terugvalt naar de oervorm van chaos. Dat is me nogal wat, dat eist nogal wat van die mensheid.

Adam en zijn partner, die elkaar compleet maken als eenheid, kunnen het blijkbaar niet aan. Man en vrouw lopen rond in de Tuin van Eden, waar God paal en perk heeft gesteld aan wat wel en niet mag. Want als er geen regels zijn, komt er anarchie, een *hefkerut*, waarin alles maar kan en mag, en dat is nu net wat overwonnen is. De boom in het paradijs, is de ultieme test voor Adam. Van die boom van kennis van goed en kwaad mag hij niet eten. Maar de mens geïnstigeerd door de vrouw en de slang, at toch van de vruchten van die boom, waardoor ze gelijk dreigden te worden aan hun Schepper zelf (3: 22), en daardoor zelf de verantwoordelijkheid kregen in de onbeschermd wereld buiten het paradijs, *wajomer Adonai Elohiem heen ha' adam haja ke'achad mimenoe, lada'at tov wara*, "Nu is de mens gelijk aan ons geworden, en weet hij het onderscheid tussen goed en kwaad." Ik ga hen de tuin uitzetten, waar ze anders misschien van de boom van leven zouden gaan eten. Dan zouden ze het eeuwig leven krijgen en helemaal aan mij gelijk worden. De mens is door zijn eigen optreden, doordat hij niet geluisterd heeft naar waar de grenzen die hem gesteld waren liggen, het paradijs uitgezet. De Schepper vertrouwt de mens niet langer. Het houdt in dat wij als mens het onderscheid hebben gekregen tussen goed en kwaad, tussen orde en chaos, tussen duisternis en licht, tussen leven en dood. Door die kennis, hebben wij de *mogelijkheid* en de uitdaging om te begrijpen dat wij in de wereld zijn gekomen om met dat onderscheidend vermogen, *lehawdiel*, steeds te blijven strijden tegen de chaos in de wereld.

Adam werd Gan Eden uitgezet omdat hij die verantwoordelijkheid niet niet nam, om zich aan de regels te houden die de chaos blijvend moesten bestrijden. Het ging over je eigen verantwoordelijkheid nemen en niet de schuld aan een ander geven, van iets dat jij zelf gedaan hebt. Als God vraagt aan Adam wat heb je gedaan, zegt Adam: de vrouw heeft mij die vruchten gegeven en de slang heeft deze weer aan haar gegeven. Dat is gemakkelijk: de ander de schuld geven van jouw eigen fout. Adam had zelf nee moeten zeggen. Hij wist toch dat het hem verboden was van die boom te eten. Het was zijn eigen verantwoordelijkheid, die je niet kan afwentelen op een ander, die misschien wel deel heeft aan jouw fout, maar jij moet je eigen verantwoordelijkheid kunnen en durven nemen, hoewel hij misschien nog niet goed wist wat dat dan was.

Na het eten van die boom riep God Adam. Een beetje vreemd dat Hij niet zou weten waar Adam was, maar dat was het niet. God wist al die tijd waar Adam was, maar Adam wist zelf niet waar hij was. "Ajeka"? vraagt God: "waar ben je" (3:9). Ik hoorde U in de tuin, zegt Adam, maar ik was bang, en verborg me". Toen bleek dat Adam niet kon opbiechten dat hij van de vrucht had gegeten, maar hij zei dat de vrouw en de slang hem daartoe hadden verleid. Adam wist dus inmiddels het onderscheid tussen goed en kwaad, maar verschool zich voor zijn eigen verantwoordelijkheid. Als Hij God in de Tuin hoorde, was dat misschien wel zijn eigen geweten waar hij eigenlijk bang voor was.

Adam en onze aartsvader Awraham, worden wel vergeleken met elkaar, waarbij Awraham, niet de stichter van de mensheid is, zoals Adam, maar wel de grondlegger van de uitwerking van Adam, waar onder andere het Jodendom uit voort is gekomen. Awraham vormt in tegenstelling tot Adam een voorbeeld van rechtvaardigheid en het juist wel nemen van verantwoordelijkheid, hoewel dat vaak ook een strijd is en verkeerd gaat.

Hij was eerder met God actief in discussie gegaan over de rechtvaardigheid voor het vernietigen van de steden Sodom en Gomorra. Hij nam de verantwoordelijkheid tussen de beslissing van goed en kwaad. Hij was de drie gasten tegemoet gerend om ze brood en water aan te bieden, zelfs hun voeten te wassen, toen ze kwamen om hem de geboorte van Jitschak te voorspellen, de zoon van Sara. Awraham wordt dan geroepen die zoon te gaan offeren. Hij staat meteen paraat: "*Hineni*", hier ben ik. Wat een verschil met Adam, die passief is in alles en zich verschuilt, maar Awraham heeft niets te verbergen. Toch is dat misschien niet helemaal waar. *Wajehie achar hadewariem haéle*, nadat deze dingen waren gebeurd, waarbij naar het laatste incident verwezen wordt dat voorafgaat aan het bijna offer, dat wij morgen zullen lezen: het wegsturen door Awraham van Hagar en Jisjmaeel, zijn eerste zoon en zijn bijvrouw, op instigatie van Sara. Ook hier lijkt Sara de schuld te krijgen, hoewel God het zelf sanctioneert. Daarmee lijkt het alsof de *akeda* die volgt, een test is geworden. Want als Awraham op instigatie van Sara, in staat is zijn zoon en bijvrouw de woestijn in te sturen, hoe zit dat dan met zijn andere zoon? Hij gaat ver tot hij tot de orde geroepen wordt en begrijpt dat het niet goed is wat hij wil doen. Sara sterft in het volgende hoofdstuk, de relatie tussen Jitschak en Awraham is blijvend verstoord, Jisjmaeel en Hagar raken helemaal uit beeld. De rabbijnen zeggen wel dat het hier gaat hoe men om moet gaan met zijn geweten. Maar daar waar Adam er niets mee doet en wegduikt, probeert Awraham er wel iets mee te doen. Awraham legt de basis van ons volk, ons geloof, en onze daden die steeds de duisternis moeten verdrijven. Een man die steeds weer probeert het goede te doen, echt te kiezen tussen goed en kwaad en daarmee een verfijnde uitwerking is van Adam, met al zijn menselijke gevechten, die door allerlei tests heen moest met vallen en opstaan, zoals dat gewoon in het leven gebeurt, en verre van een gemakkelijk leven heeft gehad.

Wij zijn nakomelingen van zowel Adam als Awraham in het nemen van verantwoordelijkheid voor dat wat je doet. In het vermijden van chaos en het helpen systeem en harmonie in de wereld te brengen, zoals Gan Eden eigenlijk bedoeld was.

Vraag is in deze woelige en onzekere tijden anno 5775, wie u als voorbeeld voor u zelf ziet. Bent u een Adam of bent een volger van Awraham? waar voelt u zich het prettigste bij: de verantwoordelijkheid afschuiven op een ander, wegduiken voor

jezelf, terwijl je misschien wel weet dat je het niet helemaal goed hebt gedaan, of de risico's nemen die Awraham nam om zijn eigen verantwoordelijkheid te nemen daarvan leert.

Wij leven in een wereld die zoals ik in het begin aanhaalde, steeds verder verwijderd lijkt te zijn van dat paradijs waar Adam een prachtig leven had, maar dat verspeelde, door de schuld van zijn eigen falen en weglopen voor verantwoordelijkheid op de schouders van een ander te laden, daardoor kwam er chaos. Adam, de mensheid, staat onder druk, en wij zijn nog steeds bezig naar het zoeken van harmonie en verantwoordelijkheid het licht in de wereld. Strijd voeren tegen de duistere krachten in de wereld die dreigen ons weer naar een primitieve chaos te brengen. Mens waar ben je : *Adam Ajeka?* Zijn we in staat om met Awraham te antwoorden: "hineni" , Hier ben ik!! Ik neem mijn eigen verantwoordelijkheid. Met vallen en opstaan

Maar wij kunnen de chaos in de wereld niet verbeteren, als we niet naar onszelf kijken of we een Adam zijn of een Awraham. Het begint voor ons niet in de Oekraïne, of in Syrië. Het begint niet in Irak of bij IS. Ook begint het niet in Gaza om Hamas te bestrijden. Dat zijn zaken die te groot zijn, daar zijn regeringen voor nodig, en legers, die nu gelukkig actie ondernemen, diplomaten. Het begint met onszelf, in onze eigen omgeving, ons gezin, de opvoeding van onze kinderen. Zijn wij in staat onze kinderen op te voeden met een eigen verantwoordelijkheidsgevoel, jegens anderen om ons heen. Hoe is het mogelijk dat een buurman een aantal jaren dood in huis ligt, zonder dat iemand het merkt. Onlangs nog, een vrouw die 9 maanden dood in huis lag. Het begint gewoon bij jezelf en je ogen open houden. Laat je alles maar gebeuren, of ben je bereid om assertief te zijn en mee te doen, om desnoods met uw eigen geweten, of God in discussie te gaan. Het je concentreren op de ellende in de wereld kan je passief en egocentrisch maken. Maar je kunt het ook zien als een uitdaging en daar waar het in je mogelijkheden ligt proberen vanuit de kracht die in ieder van ons zit, er tegen te blijven vechten. Zwakte, angst het weglopen voor je eigen verantwoordelijkheid zijn slechte raadgevers, daarmee wordt je het paradijs uitgezet. Een van de bronnen van kracht en hopelijk inspiratie is onze kehilla. Een veilige omgeving, waar we warmte en een luisterend oor ontmoeten. Waar we in saamhorigheid, ook al zijn er verschillende meningen, samen zijn. Er is geborgenheid, activiteiten, samen leren en proberen ons te wapenen tegen de buitenwereld. Elkaar vinden op de gebieden waar wij elkaar nodig hebben geeft kracht en steun, maakt onze joodse identiteit sterker in plaats van zwakker. Open en eerlijk communiceren met elkaar, zonder verborgen agenda's, omdat we elkaar vertrouwen en hetzelfde doel hebben: de strijd aanbinden met de chaos veroorzakende elementen in de wereld. Op basis daarvan kunnen wij sterker naar buiten komen, opkomen voor onze eigen belangen en die van mensen die bedreigd worden door elementen in de samenleving die hier niet thuis horen.

Het zou goed zijn als u daar eens over nadenkt, en met elkaar spreekt deze dagen van inkeer en terugkeer. Wilt u een Adam zijn of toch liever Awraham?

rabbijn Menno ten Brink